

संपादकीय

सिंधू कराराला स्थगिती, 'कठोर पण योग्य'

जम्मू-काश्मीरमधील पहलगाम येथे झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याने भारत हादरून गेला. या भ्याड हल्ल्यात २६ निष्पाप पर्यटकांचा बळी गेला आहे. यामागे पाकिस्तानपुरस्कृत दहशतवाद असल्याचे स्पष्टपणे उघड झाले आहे. याला प्रत्युत्तर म्हणून भारत सरकारने २३ एप्रिल रोजी सुरक्षाविषयक मंत्रिमंडळ समितीच्या (सीसीएस) बैठकीत ऐतिहासिक सिंधू जल करार तत्काळ स्थगित करण्याचा निर्णय घेतला. हा करार १९६० मध्ये भारत आणि पाकिस्तान यांच्यात जागतिक बँकेच्या मध्यस्थीने करण्यात आला होता. सिंधू नदी खोऱ्यातील सिंधू, झेलम, चिनाब, रावी, सतलज आणि व्यास या सहा नद्यांच्या पाणी वाटपाचे नियमन हा करार करतो.

सिंधू जल कराराला स्थगिती देण्याचा भारत सरकारचा हा निर्णय केवळ देशाचे सार्वभौमत्व आणि सुरक्षेच्या बाबतीत असलेला निर्धार दाखवत नाही, तर दहशतवाद आणि शांतता एकत्र नांदू शकत नाही, असा पाकिस्तानला ठामपणे संदेश देत आहे. सिंधू जल करार हा भारतासाठी अनेक वर्षांपासून एकतर्फीरं बोजा ठरत आहे. या करारानुसार भारताला केवळ पूर्वेकडील नद्यांवर (रावी, सतलज, व्यास) संपूर्ण हक्क देण्यात आले आहे, तर पश्चिमेकडील नद्यांचे (सिंधू, झेलम, चिनाब) सुमारे ८० टक्के पाणी पाकिस्तानला देण्यात आले आहे. जरी या नद्या भारतातून विशेषतः जम्मू-काश्मीर आणि हिमाचल प्रदेशातून वाहत असल्या तरी त्यातील पाण्याचा बहुतांश अधिकार पाकिस्तानला मिळाला आहे. जरी पाकिस्तानने वारंवार भारताविरोधात दहशतवादी कारवायांना पाठबळ दिले असले तरी भारताने नेहमीच या कराराचे पालन केले आहे. २०१९ मधील पुलवामा हल्ल्यापासून ते २०२५ च्या पहलगाम हल्ल्यापर्यंत पाकिस्तानच्या कुरापतखोर कृत्यांनी या कराराच्या आत्म्यालाच नेहमीच तडा दिला आहे. त्यामुळे भारताचे रक्त आणि पाणी एकत्र वाहू शकत नाही, हे वक्तव्य नैतिक व धोरणात्मक दृष्टीने योग्यच असल्याचे बघायला मिळत आहे.

भारताने सिंधू जल करार स्थगित करून केवळ आपली मुत्सद्देगिरीच नाही तर धोरणात्मक सामर्थ्यही सिद्ध केले आहे. सरकारचा थंब थंब पाण्यासाठी पाकिस्तानला झगडायला लावू हा दावा हा भारताच्या निर्धारचे प्रतीक आहे. जरी पश्चिमेकडील नद्यांचे पाणी थांबविणे तांत्रिकदृष्ट्या आव्हानात्मक असले, तरी भारताची जलव्यवस्थापन व अभियांत्रिकी क्षमता अपार आहे. किशनगंगा व रातले प्रकल्प हे त्याचे यशस्वी उदाहरण आहेत. भारतातील विद्यमान प्रकल्प म्हणजेच सतलज नदीवरील भाक्रानांगल धरण आधीच पूर्ण क्षमतेने काम करत आहेत. तसेच नवीन प्रकल्पांच्या निर्मितीसाठी सध्या देशात हजारो अभियंते, वैज्ञानिक आणि तंत्रज्ञ उपलब्ध आहेत. जरी जम्मू-काश्मीर आणि हिमाचल प्रदेश हे भूकंपप्रवण क्षेत्र असले, तरी भारताने टिहरी धरणासारख्या भूकंपसुरक्षित प्रकल्पांची यशस्वी उभारणी केली आहे हे याठिकाणी लक्षात घ्यायला हवे. यासारख्या प्रकल्पांमध्ये भारत सरकारने अजबावधी रुपयांची गुंतवणूक होईल. त्यामुळे भारताची अर्थव्यवस्था २०२५ मध्ये जगातील सर्वात वेगाने वाढणार्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक असल्याचे टिहरीसारखे आणखी प्रकल्प उभारणीसाठी भारत सरकार सक्षम आहे. तसेच या प्रकल्पांमुळे स्वच्छ ऊर्जा, सिंचन, रोजगार आणि ग्रामीण विकासासाठी चालना मिळेल.

भारत नेहमीच पर्यावरणाबाबत सजग राहिला आहे. सरकारने पाण्याच्या शाश्वत वापरासाठी नवमी गंगा, जलशक्ती अभियान यांसारख्या योजना राबवल्या आहेत. नवीन धरणांमध्ये पर्यावरणपूरक डिझाईन, कमी विस्थापन आणि जैवविविधतेचा विचार केला जात आहे. सिंधू जल करार हा जागतिक बँकेच्या मध्यस्थीखालील एक आंतरराष्ट्रीय करार आहे. त्यामुळे त्याची स्थगिती काही राजनैतिक आव्हाने उभे करू शकते. परंतु, भारताची जागतिक पत ही सध्या खूपच चांगली आहे.

भारत हा झाड, जी-२० आणि ब्रिक्स यांसारख्या आंतरराष्ट्रीय व्यासपीठावर प्रभावपणे भूमिका बजावत आहे. पाकिस्तान जर संयुक्त राष्ट्रसंघ अथवा आंतरराष्ट्रीय न्यायालयात गेला, तर भारताकडे दहशतवादाविरोधातील ठोस पुरावे आहेत. लष्कर-ए-तोयबा आणि जैश-ए-मोहम्मदसारख्या गटांना पाकिस्तानचा पाठिंबा ही बाब आंतरराष्ट्रीय स्तरावर पाकिस्तानला अडचणीत आणू शकते. सिंधू नदीचा काही भाग तिबेटमधून येतो, त्यामुळे चीनच्या हस्तक्षेपाची शक्यता असली, तरी ब्रह्मपुत्रा आणि सतलजसारख्या नद्यांवर भारताने आपली भूमिका आधीच बळकट केली आहे. गलवान खोऱ्यातील संघर्षानंतर भारताने सीमांवर आपली लष्करी क्षमता दाखवली आहे. अमेरिका, युरोपीय संघ आणि अन्य पाश्चिमात्य देशही भारताच्या दहशतवादाविरोधी भूमिकेला पाठिंबा देताना दिसत आहेत.

पहलगाम दहशतवादी हल्ल्यामुळे भारतात संतापाची लाट उसळली आहे. सरकारने सिंधू जल करार स्थगित करून, पाकिस्तानी राजनैतिक संख्येवर मर्यादा, व्हिसा रद्द करणे, वाघा बॉर्डर बंद करणे यांसारखे धाडसी निर्णय घेत पाकिस्तानला बँकफूटवर ढकलले आहे. भारत सरकारने या प्रकरणी कोणत्याही प्रकारची दयामाया दाखविलेली नाही हे विशेष! २०१६ मधील सर्जिकल स्ट्राईक, २०१९ मधील बालाकोट एअर स्ट्राईकनंतर आता २०२५ मध्ये सिंधू जल कराराला स्थगिती देऊन भारताने घेतलेला निर्णय हा 'कठोर परंतु योग्य' असल्याचे धोरणावरून दिसत आहे.

सिंधू नदीच्या २० टक्के पाण्याचा संपूर्ण वापर, पंजाब आणि राजस्थानमधील कालवे आणि सिंचन व्यवस्था सुधारणे हे कृषी, उद्योग आणि नागरिकांसाठी फायदेशीर ठरू शकतो. दहशतवादाविरोधात गुप्तचर यंत्रणा, सीमा सुरक्षा आणि तरुणांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी शिक्षण व रोजगार वाढवणे आवश्यक आहे. पहलगाम दहशतवादी हल्ल्याने भारताला एकजूटीने जागे केले आहे. जनता सरकारच्या निर्णयामागे ठामपणे उभी आहे. सिंधू जल कराराला स्थगिती हा केवळ प्रतिसाद नाही, तर सुरक्षित, आत्मनिर्भर आणि समृद्ध भारताच्या दिशेने टाकलेले निर्णायक पाऊल आहेत.

मत्स्य व्यवसायाच्या अर्थव्यवस्थेला बळ

मत्स्य व्यवसायाला महाराष्ट्र राज्य सरकारने कृषीचा समकक्ष दर्जा देण्याचा निर्णय घेतला आणि कोकणची ७२० कि.मी. लांबीची किनारपट्टी आनंदीत झाली. केवळ आणि केवळ मासेमारी हाच व्यवसाय असलेल्या किनारपट्टीवरील १०३ गावांची आर्थिक भरभराट होणार असल्यामुळे या गावांमध्ये उत्सव आणि जल्लोष सुरू आहे. राज्याचे मत्स्य व्यवसाय मंत्री नितेश राणे यांनी गेल्या दीड महिन्यात सर्व ताकद वापरून राज्य सरकारकडून हा निर्णय करून घेतला. गेल्या २२ तारखेला राज्य मंत्रिमंडळाने या निर्णयाला हिरवा कंदील दाखवला आहे.

राज्य सरकारकडून कृषी क्षेत्रासाठी ज्या योजना राबविल्या जातात तशाच योजना आता मत्स्य व्यवसायासाठी अमलात आणण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. शेतकरी सन्मान योजनेची वर्षाकाठीचे ६ हजार रुपये आता कोकणातील मच्छीमार बांधवांनाही लागू झाले आहेत. पालघर, रायगड, रत्नागिरी आणि सिंधुदुर्ग या महाराष्ट्रातील चार जिल्ह्यांना खेटून ही कोकण किनारपट्टी आहे. या जिल्ह्यांच्या दरडोई उत्पन्नात मत्स्य व्यवसायाचा वाटा तसा लक्षवेधी आहे, पण या निर्णयानंतर आता मोठ्या प्रमाणात मत्स्य उत्पादनात वाढ होईल हे निश्चित आहे. खरेतर देशातल्या आंध्र प्रदेश, छत्तीसगड, झारखंड, कर्नाटक, बिहार या राज्यांनी मत्स्य व्यवसायासाठी यापूर्वीच कृषी क्षेत्राप्रमाणेच अनेक योजना राबविल्या.

परिणामस्वरूप गेल्या सहा वर्षांमध्ये देशात सर्वात मत्स्य उत्पादन घेणार्या आंध्र प्रदेशच्या उत्पन्नात ५० टक्क्याने वाढ झाली आहे. कर्नाटक राज्याने तर ही वाढ १०३ टक्केपर्यंत नेली आहे. छत्तीसगड ७२ टक्के आणि झारखंड राज्याने ५० टक्केपर्यंत मत्स्योत्पादनात वाढ केली आहे. तद्गत महाराष्ट्रात तर मत्स्योत्पादन वाढीला खूप मोठा वाव आहे. समुद्र किनारपट्टीसोबतच भूजलाशयीन मासेमारी महाराष्ट्रात सुमारे ४ लाख हेक्टर क्षेत्रावर होते. यामध्ये अर्धातच तलावे, नदी आणि

मोठ्या धरणांचा समावेश आहे. महाराष्ट्रामध्ये समुद्रातील मासेमारीचे वार्षिक उत्पादन जवळपास ४ लाख ५० टन इतके आहे तर गोड्या पाण्यातील मासेमारी दीड लाख टन इतकी होते. या नव्या निर्णयामुळे पुढच्या तीन-चार वर्षांत हे मत्स्योत्पादन १० लाख टनाच्या वर जाऊ शकते. कोकण किनारपट्टीवर ५ हजारपेक्षा अधिक ट्रॉलिंग आणि गिलनेटच्या बोटी समुद्रात मासेमारी करतात. मत्स्य व्यवसायाकडे आजवर तितकेसे राज्य सरकारने गांभिर्याने लक्ष दिले नव्हते. त्यामुळे कोकण समुद्रातील हा मच्छीमार तसा

फायदा परदेशातील निर्यातीच्या वाढीमध्ये होईल. मत्स्योत्पादन वाढेल आणि मच्छीमारांच्या घरी आर्थिक समृद्धी येईल.

कृषीचा दर्जा दिल्यामुळे मच्छीमार, मत्स्यसंवर्धक आणि मत्स्यकांस्थकार यांना कृषी क्षेत्राप्रमाणे अनेक योजनांचा लाभ मिळणार आहे. विजेच्या दरात सवलत मिळेल. त्यामुळे मत्स्य बीज केंद्रे, प्रक्रिया युनिट, मत्स्य विक्री केंद्रे, मत्स्य शेती यासाठी विजेची सवलत मिळणार आहे. यापुढे शेतकऱ्यांप्रमाणेच मत्स्य व्यवसायासाठी मच्छीमारांनाही विमा सवलत मिळणार आहे. तोते,

संघर्ष करत होता. त्याचा गैरफायदा परंप्रांतीय ट्रॉलर्स सतत घेत होते. त्यांचे आक्रमण अनेकदा युद्धजन्य परिस्थिती निर्माण करत होती. अनेक राज्यांमधील सरकारचा आश्रय असलेल्या या परंप्रांतीय मच्छीमारांशी दोन हात करताना कोकणातील मच्छीमारांना लढाया लढाव्या लागत होत्या. आता मात्र या नव्या धोरणामुळे मच्छीमारांच्या अर्थव्यवस्थेला बळ मिळाले आहे. याचा

निसर्ग सारखी चक्रीवादळे सर्वात जास्त मच्छीमारांचे नुकसान करून जातात. यापुढे या मत्स्य व्यवसायिकांना कृषी क्षेत्राप्रमाणे नुकसानभरपाई मिळणार आहे.

भाऊसाहेब, ओव्हर टेकने काय मिळते हो???

(ओव्हर टेक विशेष.)

कारण हम भी किसीसे कम नहीं! हाच त्याचा स्वाभिमाना हेका असतो, तोरा असतो. परंतु त्याला हे कळत नाही, कि जाऊ दे बिचाऱ्याला! तो अंत्यत तातडीच्या कामात असेल. त्या ओव्हर टेकरची गाडी अधिक बलशाही व नवीन, कोरी करकरीत असेल. जाऊया आपण आपल्या नित्य चालीने. ओव्हर टेकरला मात्र ही सवय नित्याचीच होऊन जडलेली असते. कुठल्याच कामात तो मागे राहू इच्छित नाही. यातून त्यास खूप मोठा आनंद मिळत असावा, मात्र तो क्षणिक आणि आसुरी आनंद असतो. तो शाश्वत आनंद, ब्रह्मानंद मुळीच नसतो, हे मात्र नक्की! असेही त्याला वाटते, की आपण फार मोठे पराक्रमी वीर आहोत, म्हणून सदैव सैनिका पुढेच जायचे! या तोच्यात तो मिरवत फिरतो. ही मार्गदर्शक जाणिव जागृती श्री कृष्णकुमार आनंदी-गोविंदा निकोडे गुरुजींच्या शब्दातून जरूर वाचा... संपादक.

आज प्रत्येकाच्या मुखातून हे शब्द बाहेर पडताना दिसतात, की सद्याचे युग हे स्पर्धेचे युग आहे. म्हणूनच की काय? आजचा युवकवर्ग पुढच्यास ओलांडून त्याच्या कितीतरी पुढे निघून जाण्याच्या नादात- ओव्हर टेक करण्याच्या प्रयत्नात सदासर्वकाळ दिसून येतो. यातच तो आनंद मानतो, हेच आपले ध्येय समजतो. मग तो जीवनमार्ग असू द्या किंवा वर्दळीचा राष्ट्रीयमार्ग तथा आंतरराष्ट्रीय महामार्ग असू द्या. आपलाच एक बांधव आहे, आपल्यासारखाच एक मानव आहे, अशी कदाचित त्याला कल्पना किंवा बुद्धीच उमगत नसावी. असे ते ओव्हर टेकचे भयान नाट्य बघून वाटते.

बरं, एकाने ओव्हर टेक केले, म्हणून दुसरा तरी शांत व आपल्या चालीने- वेगाने मार्गक्रमण असतो का? नाही. त्याला पण चव येतो, त्याची तीव्रपणे चेतना जागृत होते. मग तो चिडून त्वेषाने इरेस पेटतो आणि आपणही त्याला मागे पाडावे, म्हणून तो गाडी अतिवेगाने दामटू लागतो. कारण हम भी किसीसे कम नहीं! हाच त्याचा स्वाभिमाना हेका असतो, तोरा असतो. परंतु त्याला हे कळत नाही, कि जाऊ दे बिचाऱ्याला! तो अंत्यत तातडीच्या कामात असेल. त्या ओव्हर टेकरची गाडी अधिक बलशाही व नवीन, कोरी करकरीत असेल. जाऊया आपण आपल्या नित्य चालीने. ओव्हर टेकरला मात्र ही सवय नित्याचीच होऊन जडलेली असते. कुठल्याच कामात तो मागे राहू इच्छित नाही. यातून त्यास खूप मोठा आनंद मिळत असावा, मात्र तो क्षणिक आणि आसुरी आनंद असतो. तो शाश्वत आनंद, ब्रह्मानंद मुळीच नसतो, हे मात्र नक्की! असेही त्याला वाटते, की आपण फार

मोठे पराक्रमी वीर आहोत, म्हणून सदैव सैनिका पुढेच जायचे! या तोच्यात तो मिरवत फिरतो. किंवा नुसतीच त्याला मिरवायचे असते की आपण किती कार्यतत्पर आहोत. आपली कामाची उरक लोकांच्या डोळ्यांत त्वरेने भरण्याची घाई त्याला झालेली असते. जशी आपल्याकडे झाडीबोलीतील एक म्हण प्रसिद्ध आहे तशी- येलपाडीचे (मिजासखोर स्त्रीचे) आले डोळे खाटले ठेवून खाल्या लोळे।

ज्ञानवंतांनी भुकेल्या, तहानलेल्या, अधाशी, हपापलेल्या व्यक्तीस पुढ्यात घेऊन त्याची इच्छा पूर्ण केली पाहिजे. त्याच्यासारखेच ज्ञानवंतही करू लागले तर त्यांच्यातील फरकच कळणार नाही. म्हणून ज्ञानवंतांनी संयम, सभुरी व धैर्यानेच अशा प्रसंगाना सामोरे जाणे इष्ट ठरते. एकदा एका बाइकस्वाराने ओव्हर टेक केला. तेव्हा मागे पडलेला बाइकस्वार त्वेषाने पेटून उठला व बाइक वेगात दामटली. अतिवेगामुळे वळणार व ती घसरली आणि रस्त्याच्या कडेला असलेल्या दगडावर जोरात आपटली. तिचा चेंदाभेंदा झाला, तर बाइकस्वाराने मात्र या जगाचा कायमचा निरोप घेतला. दुसरी एक घटना अशी, की चार चाकी कारला एका बाइकस्वार युवकाने ओव्हर टेक करून मागे टाकले आणि तो शहरातील मुख्य चौकात येऊन काहीतरी खरेदी करू लागला. तेवढ्यात ती कार येऊन पोहोचली. कारचालक युवती त्याला आडवी झाली. मला ओव्हर टेक करण्याची तुझी हिंमतच कशी झाली? म्हणत आधी त्याच्या गालांगलावर मोजले आणि मग त्याला चांगलेच बद्दलून काढले. असा आपल्याला ओव्हर टेक केल्याचा वचपा, बदला घेतला. किती मोड्डा आनंद, परमानंद झाला असेल तिला! नाही काहो? तरीही बिचारा युवक शांतच! अशा या भानगडी विनाकारण जीवावर बेतत असतात. तरीही ओव्हर टेकरना यात काहीच कशी लाज-शरम वाटत नाही? ईश्वरप्राती करून ब्रह्मानंद प्राप्तीसाठी अशी तातडी, असे साधकांना ओव्हर टेक करणारे महाभाग मात्र ऋचितच दृष्टीस पडतात. कारण या आध्यात्मिक, भक्तिमार्गावर चालणारा लंगडालुका होत नाही तर त्याचा थेट पुनर्जन्मच होतो, एक खरा भला माणूस म्हणूनच!

समजा, आपली एखादी मूल्यवान वस्तू घरातच कुठेतरी हरवली. ती जोपर्यंत आपल्या दृष्टीस पडत नाही तोपर्यंत मनास चैन पडेल तर शम्पथ! ती शोधण्यासाठी आपण एका पाठोपाठ एक साधन वापरतो. कधी काठीने, कधी झानूने ओढून, ढकलून वा चाचपडून बघतो. तर कधी विजेरीचा प्रकाशझोत टाकून डोळे फाडफाडून पाहतो. ती वस्तू सांपडत नाही, तोवर शोध घेणे

आपण थांबवित नाही. सहज एखादे सद्गृहस्थ यावे आणि वस्तू उचलून तुम्ही शोधत आहात ते हेच का? असे उच्चारताच आपली उत्सुकता शिगेला पोहोचते. झटकन ती वस्तू हातात घेऊन तिला निरखून बघतो आणि मोठ्या आनंदाने खड्या आवाज म्हणतो, अहो, ती हीच माझी अमोलक वस्तू! मी हीलाच शोधत होतो. असे म्हणून आपण पूर्वीप्रमाणे ती वस्तू शोधत राहाल का? नाही. आधी त्या दात्या व्यक्तीस अनेक नमस्कार घालतो, धन्यवाद देऊन त्याचे स्तुतीपाठ गातो. आजोवन ऋणी व उपकृत राहण्याचे बोलून दाखवितो व वचनबद्ध होतो. आपण परत त्याच वस्तूचा शोध सुरूच ठेवला, तर लोक आपल्याला नक्कीच मूर्ख ठरवतील. मात्र त्या वस्तूची स्वच्छता, सुरक्षा, सुशोभन, कलाकुसर, काळजी आदी वेळोवेळी चालवित असतो. अगदी असेच ब्रह्मानंद व ईश्वरप्राप्तीस केल्या जाणाऱ्या भक्ती वा पुजापाठाचे आहे. विचारा, कसे? तर आपण पुजापाठ कशासाठी करतो? त्यामागील उद्देश साफ-स्पष्ट असावा लागतो. ईश्वरप्राप्ती करून ब्रह्मानंद मिळवावे, असा उद्देश असेल तर वरील दृष्टांत तंतोतंत लागू पडतो. त्यासाठीच आपण पुजापाठ, जप, तप, योगयाग करत असतो. परंतु अनेक शोध शोधांती एखादा ब्रह्मवेत्ता सद्गुरु मिळाला आणि त्याने ब्रह्मदर्शन घडवून दिले. तर मग परत तसलेच पुजापाठ करत बसणे योग्य राहिल का? नाही ना! म्हणून मग केवळ ईश्वरस आमरण प्रसन्न ठेवण्यासाठी सद्गुरुच्या आदेश व वचनांचे पालन करत त्यालाच आपण सदैव हसतमुख ठेवण्याचा प्रयत्न करतो. हे सर्वश्रुत आहे, हीच खऱ्या ब्रह्मानंदप्राप्त साधकांची परंपरा आहे. आपण जिथून सुरुवात केली होती, तिथे थांबून सांगावेसे वाटते, की ओव्हर टेक करणारास पुढे जाऊ द्या, पण मागे पडणाराने अजिबात चालाखी करू नये. पुढे जाणारास पुढ्यात घेऊन त्याच्या यशस्वीतेबद्दल सहकार्य द्यावे, यामुळे काय होईल? तर वाईट प्रसंग वा अप्रिय घटना अजिबात उद्भवणार नाही. वादंग वा हिंसाचाराला आपणच ब्रेक लावू शकाल, एवढे मात्र निश्चित! यात तुम्हाला जो आनंद मिळेल; तो खरोखरच ब्रह्मानंद असेल..!

- लेखक -

श्री कृष्णकुमार आनंदी-गोविंदा निकोडे गुरुजी.

(मराठी- हिंदी लेखक आणि कवी)

द्वारा- प.पू. गुरुदेव हरदेव कृपानिवास.

मु. रामनगर वॉर्ड नं. २०, गडचिरोली.

फक्त व्हॉट्स ५- ९४२३७१४८८३.

